

Wiesław Piątkowski*

ANDRÉ PHILIP O PLANOWANIU GOSPODARCZYM,
PRZYSZYNEK DO CHARAKTERYSTYKI POGLĄDÓW
WSPÓŁCZESNYCH SOCJALISTÓW FRANCUSKICH

I. Uwagi wstępne

A. Philip należy do grona najwybitniejszych socjalistów francuskich doby współczesnej. Świadczy o tym zarówno jego dorobek pisarski, jak i praktyczna działalność społeczna.

W okresie międzywojennym Philip opublikował szereg prac o ruchu robotniczym i myśli socjalistycznej, a po wojnie wątki te kontynuował. Z tego okresu na szczególną uwagę zasługują następujące jego prace: "L'Europe unie et sa place dans l'économie internationale" (1954), "La démocratie industrielle" (1955), "Le socialisme trahi" (1957), "Pour un socialisme humaniste" (1960), "Histoire des faits économiques et sociaux" (1964) i "Les socialistes" (1967). W pracach tych dociekania naukowe Philipa (jako profesora Sorbony w zakresie nauk ekonomicznych) zespoliły się z jego pasją publicystyczną (jako teoretyka socjaldemokracji).

Od roku 1920 Philip był członkiem SFIO. W latach 1936-1951 piastował godność deputowanego do parlamentu, głosując w 1940 r. przeciwko kapitulacji wobec Pétaina. Przystąpiwszy do ruchu oporu "Liberation", został powołany przez generała de Gaulle'a do ministerstwa spraw wewnętrznych w rządzie londyńskim, a potem

*Dr habil. - docent w Instytucie Ekonomii Politycznej Uniwersytetu Łódzkiego.

algierskim. Po wyzwoleniu Philip był przewodniczącym Komisji Konstytucyjnej pierwszego Zgromadzenia Konstytucyjnego, ministrem finansów i gospodarki (1946-1948), delegatem Francji do organizacji międzynarodowych (Zgromadzenia Doradczego Rady Europejskiej w Strasburgu, GATT) i członkiem Rady Ekonomicznej. Philip poświęcał też uwagę sprawom gospodarczym krajów słabo rozwiniętych; opracował raport na Europejski Kongres Pracy (1956) na temat "Europa a kraje słabo rozwinięte", a także kierował pracami komisji syntazy planu rządowego Dahomeju. Philip wykazywał wreszcie żywe zainteresowanie problemami integracji europejskiej, o czym świadczył nie tylko jego udział w Zgromadzeniu Doradczym Rady Europejskiej (o czym już wspomniano), ale także fakt, że był przewodniczącym międzynarodowej organizacji pod nazwą Ruch Socjalistyczny Stenów Zjednoczonych Europy. W roku 1956 Philip został wykluczony z SFIO z powodu sprzeciwu wobec polityki Guy Mollet'a w Algierii i w Suezie. Przyłączył się wówczas do Parti Socialiste Autonome.

Ze sprawami planowania Philip był obeznany praktycznie, a ponadto poświęcił im sporo uwagi w swoich pracach. Stąd temat niniejszego opracowania - jakkolwiek poglądy Philippe na planowanie nie wyczerpuje opinii specjalistów francuskich w tej mierze.

Problemy planowania oświetla Philip najszerszej w "Pour un socialisme humaniste", "Histoire des faits économiques et sociaux" i w "Les socialistes". Te właśnie prace stanowią podstawę niniejszego opracowania.

Układ treści jest następujący: najpierw przedstawiono pozytywne poglądy Philippe, porządkując je w sensie logicznym, a dopiero później dano ich ocenę, ograniczoną jednak do twierdzeń podstawowych.

II. Planowanie w systemie kapitalistycznym

A. Planowanie a idea socjalizmu

Przez socjalizm Philip rozumie technikę realizacji (czyli realizację jako proces, a nie jako ostateczny rezultat) wartości demokratycznych w społeczeństwie przemysłowym, wyrażającą się

w planowaniu gospodarczym, w jego demokratycznej kontroli, w decentralizacji administracyjnej i funkcjonalnej, w demokracji przemysłowej, w sprawiedliwym podziale produktu społecznego (w skali krajowej i międzynarodowej), w obronie wolności indywidualnych i walce przeciw wszystkim siłom ucisku. Technika ta zmierza do tworzenia społeczeństwa odpowiedzialnego (*société responsable*), czyli społeczeństwa rządzonego przez obywateli odpowiedzialnych. Wartości demokratyczne, właściwe kulturze Zachodu wywodzą się z myśli chrześcijańskiej i mają charakter transhistoryczny. Realizacja tych wartości nie zna finalizacji: jest procesem, ciągłym przewycięzaniem aktów eksploatacji, ucisku i alienacji i dokonywaniem aktów wyboru.

Socjalizm w poglądach Philipa ma charakter ekscydenśnie woluntarystyczny, w obrębie tej idei problematyka planowania zajmuje jednak ważne miejsce (nie podjęto tu szerszej analizy poglądów Philipa na ogólne problemy socjalizmu, gdyż wykraczałaby ona poza temat niniejszego opracowania).

B. Funkcje planowania

Celem planowania, zdaniem Philipa, jest utrzymanie odpowiedniego tempa wzrostu gospodarczego, nadanie temu wzrostowi charakteru zharmonizowanego, osiągnięcie maksimum dóbr przy danych nakładach oraz zapewnienie ich sprawiedliwego podziału. Przy czym podział sprawiedliwy ujmowany jest w trzech wymiarach: międzypokoleniowym (zagadnienie inwestycji i konsumpcji), międzygrupowym (udział różnych grup społecznych w dochodzie narodowym) i międzynarodowym (warunki wymiany międzynarodowej i pomoc dla krajów słabo rozwiniętych)¹.

Ponadto planowanie ma też być antytezą mechanizmów funkcjonowania społeczeństwa konsumpcyjnego, dla którego jest charakterystyczne podporządkowanie produkcji motywowi zysku, a konsumpcji - nieplanowanej reklamie. Socjalizm przeciwstawia się aktualnemu społeczeństwu konsumpcyjnemu; produkcję i konsumpcję pragnie oprzeć na wyborach dokonywanych spontanicznie przez obywateli.

¹A. Philip, *Pour un socialisme humaniste*, Paris 1960, s. 200-201.

teli, z uwzględnieniem konieczności zaspokojenia potrzeb zbiorowych; reklamę chce podporządkować państwu, aby służyła ona realizacji jego polityki. Philip nie chce oczywiście eliminować mechanizmu rynkowego; uważa ten mechanizm za konieczny ze względu na przystosowanie produkcji do struktury potrzeb; chce tylko, aby został on powiązany z planowaniem gospodarczym².

C. Planowanie a nacjonalizacja środków produkcji

Philip stwierdza, że uspołecznienie narzędzi produkcji (*appropriation collective des instruments de production*) nie stanowi koniecznego warunku socjalizmu; że rozległość i struktura sektora znacjonalizowanego są tylko kwestiami celowości. Otóż, jeśli własność prywatna zorientowana jest zdecydowanie antyin-

²Por. A. Philip, *Les socialistes*, b. m. 1967, s. 232-233: "Socjalizm usiłuje stworzyć społeczeństwo odpowiadające sobie. To implikuje przede wszystkim planowanie całości gospodarki, globalnie i w odniesieniu do wielkich sektorów. Takie planowanie nie wyklucza istnienia rynku (*peut laisser subsister le marché*), ponieważ umożliwia on - w odniesieniu do krótkich odcinków czasowych - ustalenie odpowiednich relacji między popytem a podażą. Natomiast jeśli chodzi o długie okresy czasu (*pour le long terme*) istotnych wyborów między inwestycjami a konsumpcją, handlem wewnętrznym a zagranicznym, zaspokajaniem potrzeb indywidualnych i zbiorowych - powinna dokonywać zbiorowość. Dokładniej: socjalizm przeciwstawia się istniejącemu dzisiaj społeczeństwu konsumpcyjnemu, w którym prywatne przedsiębiorstwa decydują o wytwarzaniu (*décident leur fabrication*) uwzględniając wyłącznie swój zysk, a następnie narzucają własny wybór publiczności, przez masową reklamę, apelując do najniższych instynktów. [...] Dla socjalisty, przeciwnie, ten wybór powinien być zdecydowany demokratycznie, przez obywateli, a następnie powinna być zorganizowana produkcja tak, aby odpowiedziała całom w ten sposób określiłom; reklama podobnie jak sprzedaż na raty, powinna być kontrolowana przez państwo i spożytkowana do realizacji jego polityki, według zmian koniunktury. Chodzi o przeciwstawienie się takiej koncepcji społeczeństwa, w myśl której apeluje się do instynktu nabywczego i pragnienia satysfakcji bezpośrednich, poniżających człowieka, rozjątrzających w nim pragnienie używania (*desirs de jouissance*), osmielających słabość charakteru [...]. Trzeba uznać w tym przedmiocie, że socjalizm ma niewdzięczne zadanie zahamowania z wyjątki do chodów i nudy w iduselnym, aby tworzyć oszczędności i przygotowywać inwestycje pozwalające zaspokoić potrzeby zbiorowe" (wszystkie cytaty w artykule w tłumaczeniu własnym autora).

terwencyjnie, to państwo powinno powiększać skalę i znaczenie sektora znacjonalizowanego, jako istotnego środka realizacji planu globalnego. Planowanie wymaga znacjonalizowania tych przedsiębiorstw, które mają szczególne znaczenie dla gospodarki kraju (przemysły podstawowe), bądź które ustanawiają faktyczny monopol. Nacjonalizacji powinny też podlegać przedsiębiorstwa sprawujące nadmierną władzę, zagrażającą wolnościom obywatelskim. Poza tym jednak przedsiębiorstwa powinny mieć charakter prywatny; nacjonalizacja nie może dotyczyć ani wszystkich przedsiębiorstw, ani nawet ich większości. W konkluzji Philip oświadcza, że to, co powinno być uspołecznione - to mniej własność niż władza, albo raczej własność w takiej mierze, w jakiej służy ona za podstawę antydemokratycznej władzy prywatnej³.

Widać w każdym razie z powyższego, że istnienie sektora znacjonalizowanego uważa Philip za przesłankę planowania. Niziej zostanie przedstawiony jego pogląd na związek między planowaniem a nacjonalizacją środków produkcji.

D. Planowanie a menedżerowanie korporacji

W powstaniu grup menedżerskich, jako konsekwencji przekształcania się przedsiębiorstw rodzinnych w towarzystwa akcyjne, widzi Philip istotny czynnik planowania gospodarczego. Teoretyczny właściciel, akcjonariusz - jego zdaniem - nie wywiera istotniejszego wpływu na funkcjonowanie przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwo kierowane jest przez ludzi nie będących akcjonariuszami (bądź dysponujących zupełnie niewielkim pakietem akcji), za pośrednictwem wyspecjalizowanych techników. Wymaga się od nich podobnych cech, jak od ministrów zarządzających administracją, dawców ogólnych dyrektyw odpowiedzialnym ekipom. Kierownicy ci szukają zysku nie tyle jako celu samego w sobie, lecz raczej jako znaku dobrego administrowania. Chcą oni wyrażać własną osobowość przez sprawowanie władzy, związane z realizacją zamierzeń, z którymi się identyfikują. Ich interesy są wielorakie, czasem sprzeczne, ale mimo to wznoszą się stopniowo ku interesowi ogólnemu. Nie

³Pour un socialisme..., s. 200, 205; Les socialistes, s. 233.

identyfikują się jeszcze z tym interesem całkowicie, ale nie jest on już im obcy; nie tylko rozkazują i wymagają posłuszeństwa, lecz dyskutują z równymi sobie; zawierają kompromisy, biorą pod uwagę zdania współpracowników. Znajdują wspólny język z urzędnikami, traktującymi problemy z bardziej ogólnego punktu widzenia i w dłuższej perspektywie, dzięki czemu nabywają zrozumienia dla problemów gospodarczych w skali globalnej⁴.

Można z tego wysnuć wniosek, że współczesne formy funkcjonowania przedsiębiorstw kapitalistycznych - zdaniem Philipa - same w sobie zawierają elementy gospodarki planowej, a poza tym - umożliwiają realizację planów gospodarczych w skali globalnej.

Poglądy te wywodzą się z dobrze znanej teorii "managerial revolution" J. Burnhama, ale należy dodać, że Philip nie odnosi się do niej bezkrytycznie. Odrzuca mianowicie tezę Burnhama o nieuchronności reżymu autorytarno-technokratycznego, jako konsekwencji ewolucji systemu kapitalistycznego. W rekrutacji dyrektorów przedsiębiorstw na zasadach demokratycznych i w ogóle w urzeczywistnieniu demokracji przemysłowej widzi czynniki neutralizujące tendencje technokratyczne⁵.

E. Planowanie a rewolucja naukowo-techniczna

Philip wyraża pogląd, że nowa rewolucja przemysłowa pociąga za sobą konieczność planowania ogólnego (planification général); że pod jego wpływem zanika różnica między mikro-decyzjami przedsiębiorstw a makro-decyzjami państwa⁶.

Nowa rewolucja przemysłowa związana jest z ogólnym przyspieszeniem transportu, z wykorzystaniem nowych źródeł energii, a przede wszystkim z postępami automatyzacji. Otóż automatyzacja powoduje redukcję kosztów zmiennych i powiększenie kosztów stałych. Koszty zmienne ulegają redukcji z powodu oszczędności na robociznie, konserwacji, kontroli i zaopatrzeniu. Natomiast koszty stałe rosną z tego powodu, że nowe techniki wymagają du-

⁴ Les socialistes, s. 193-195.

⁵ Ibidem, s. 195-196.

⁶ Ibidem, s. 200.

zych nakładów. Nakłady te ponoszone są na badania naukowe (wiążą się one z wybraniem produktu do fabrykacji i określeniem jej technologii), na tworzenie nowych obiektów inwestycyjnych (narzędzia nowe są bardziej złożone i kosztują drożej niż stare; mają one charakter monolityczny; inwestycja musi więc być realizowana za jednym zamachem, podczas gdy w technikach klasycznych narzędzia mogły być przerabiane jedno po drugim), wreszcie - owe nakłady ponoszone są na badania rynku i reklamę⁷.

Ten wzrost kosztów stałych sprawia, że nowe przemysły chcą utrzymać potok produkcji w ciągu dłuższego czasu, przewidując jej rytm; z drugiej strony, pragną przystosować się z góry do warunków zewnętrznych (sektor nie zautomatyzowany, usługi, konkurencja międzynarodowa); stąd przemysły te zainteresowane są systematyczną konfrontacją planów przedsiębiorstw i sektorów w skali krajowej (*dans le cadre national*), a nawet ponadnarodowej (*supranational*)⁸.

F. Planowanie a układ sił społecznych

Potrzebę planowania wiąże Philip także z charakterem współczesnej siły ekonomicznej społeczeństwa (*pouvoir économique*). Siłę tę tworzą cztery podmioty zbiorowe: administracja, świat przemysłu (*les affaires*), organizacje rolnicze i syndykaty robotnicze. Racjonalna działalność w skali społecznej wymaga, aby każdy z tych podmiotów brał pod uwagę zamierzenia pozostałych; aby treścią ich negocjacji stało się zagadnienie równowagi globalnej (*l'équilibre d'ensemble*), w celu określenia globalnych oszczędności i nakładów inwestycyjnych, z ich podziałem między sektory. O ile ten postulat jest realizowany, wzrost gospodarczy przestaje być oparty na samym motywie zysku w krótkim okresie (*seul appât d'un gain à court terme*), owe podmioty wspólnie decydują o rozwoju ekonomicznym kraju w długim okresie (*à long terme*). Oznacza to eliminację anarchicznego liberalizmu prywatnego i scentralizowanego etatyzmu "jakobińskiego", a jednocześnie

⁷Ibidem, s. 196-198.

⁸Ibidem, s. 199.

nie poszukiwanie wolnego społeczeństwa kontraktowego (*libre société contractuelle*)⁹. W ten sposób Philip dochodzi do swoistej teorii umowy społecznej, ujmowanej w kategoriach postulatycznych.

G. Opracowywanie planu i postulaty z tym związane

Philip charakteryzuje planowanie gospodarcze we Francji i na tym tle formułuje określone postulaty (które w istotnej swojej treści mogą być rozciągnięte na gospodarkę kapitalistyczną w ogóle).

Opracowanie planu dzieli Philip na cztery etapy:

- a) zebranie informacji;
- b) opracowanie różnych wariantów globalnego rozwoju;
- c) wybranie jednego spośród tych wariantów;
- d) techniczne opracowanie planu.

Informacje zbierane są przez Narodowy Instytut Statystyki i Ministerstwo Finansów i opracowywane przez wyspecjalizowane służby badawcze. Dotyczą one całokształtu ewolucji ekonomicznej (produkcji, podziału, konsumpcji)¹⁰.

Na podstawie tych danych Komiseriat Planowania (*Commissariat au Plan*) opracowuje globalne perspektywy rozwoju. W tym celu określa przyszłą ewolucję potrzeb, ekstrapolując tendencje z lat ostatnich, bądź przyjmując nową hipotezę. Równocześnie przyjmuje określone priorytety w zakresie rozdziału środków produkcji i siły roboczej, które będzie usiłował realizować poprzez oddziaływanie na rynek bądź stosowanie środków administracyjnych. Te priorytety mają zapewnić pożądaną strukturę produkcji. Globalne perspektywy rozwoju przedstawiane są w kilku wariantach, zawierających określenie stopy wzrostu i konsekwencji wynikających z jej przyjęcia - według wolumenu produkcji, konsumpcji, oszczędności i inwestycji¹¹.

Następnie rząd dokonuje wyboru określonego wariantu wzrostu.

⁹ Ibidem, s. 200-201.

¹⁰ A. P h i l i p, *Histoire des faits économiques et sociaux de 1800 à nos jours*, Paris 1964, s. 549-550.

¹¹ Ibidem, s. 550; *Pour un socialisme...*, s. 201, 203.

zasiegając opinii Rady Ekonomicznej (Conseil national économique). Rada (odgrywająca istotną rolę dopiero od czwartego planu, to jest od roku 1962) składa się z przedstawicieli różnych organizacji zawodowych (przedsiębiorców, robotników, rolników, spółdzielców) i sektorów znacjonalizowanych, delegowanych do niej na zasadzie wyboru, oraz z "reprezentantów interesów ogólnych", mianowanych przez rząd¹².

Techniczne opracowanie planu następuje w komisjach modernizacyjnych (commissions de modernisation) na poziomie krajowym, składających się z przedstawicieli przedsiębiorstw publicznych i prywatnych, organizacji rolniczych, syndykatów robotniczych, ruchów młodzieżowych oraz Komisariatu Planowania i Ministerstwa Finansów. Komisje są dwójakiego rodzaju: wertykalne (np. tekstylna, metalurgii żelaza, mechaniki) i horyzontalne (np. komisja robocizny, badań naukowych, regionów, równowagi ogólnej). Wyniki prac tych komisji syntetyzowane są w raporcie Komisariatu Planowania, przedstawianym Radzie Ekonomicznej do akceptacji¹³.

Jeśli chodzi o postulaty Philipa wiążące się z procedurą opracowywania planu i jego merytoryczną zawartością, to można je streścić następująco:

1. Gospodarka nie może być orientowana tylko na podstawie potrzeb wyrażających się na rynku, związanych z określoną strukturą dochodów i pobudzanych przez reklamę; uwzględniać należy również ocenę potrzeb z punktu widzenia ich społecznej racjonalności. Trzeba też troszczyć się o to, aby zaspokojenie potrzeb bieżących nie ograniczało zaspokojenia potrzeb przyszłych (Philip stwierdza, że wielką słabością liberalnej teorii równowagi było to, że zaniedbywała one zawsze przyszłość). Oczywiście, szanując wolność ludzi, nie można narzucać im wyborów konsumpcyjnych, dopuszczalne jest jednak w pewnym stopniu oddziaływanie na te wybory (środkami polityki finansowej i podatkowej, a nawet przy pomocy monopolu produkcji)¹⁴.

2. Należy powiększyć reprezentację robotników w komisjach modernizacyjnych, delegując do nich osoby kompetentne spośród

¹²Histoire des faits économiques..., s. 550-551.

¹³Ibidem, s. 552-553.

¹⁴Pour un socialisme..., s. 202-203.

semym robotników, a w przypadku ich braku - osoby z kół uniwersyteckich (gotowe świadczyć robotnikom usługi). Realizację tego postulatów powinny wziąć na siebie organizacje syndykalne, uzgadniając w tej mierze swoje stanowiska¹⁵.

3. W komisjach modernizacyjnych powinni też zasiadać przedstawiciele konsumentów, delegowani przez spółdzielnie spożywców (pozostawienie kalkulacji potrzeb samym ekspertom byłoby niabezpieczne)¹⁶.

4. Robotnicy powinni mieć udział w zarządzaniu przedsiębiorstwem, aby (poza wszystkimi innymi działaniami) neutralizować negatywne skutki planowania (niemożliwe z góry do przewidzenia). Zasada ogólna powinna być następująca: robotnicy są informowani o zamierzeniach modernizacyjnych dyrekcji przedsiębiorstwa i mają prawo wypowiedzenia o nich opinii, a także zgłaszania własnych propozycji (które nie mają jednak dla dyrekcji mocy obowiązującej); dyrekcja przedsiębiorstwa rezygnuje tymczasowo z realizacji postępu technicznego i organizacyjnego, jeśli jej koszt ludzki byłby bardzo wysoki¹⁷.

5. Jest rzeczą ogromnej wagi, aby z planem globalnym powiązane zostały plany regionalne (tego wymogu nie spełniały pierwsze trzy plany gospodarcze; w pewnej mierze został on uwzględniony dopiero w planie czwartym, przypadającym na lata 1962-1966). Regiony powinny być tak zorganizowane, aby zarządzały swoimi własnymi sprawami, a jednocześnie uczestniczyły w opracowaniu planu narodowego i w kontroli jego wykonania. Oznacza to konieczność decentralizacji ekonomicznej i administracyjnej, umożliwiającą regionom zrównoważony rozwój¹⁸.

6. O wyborze określonego wariantu wzrostu powinna decydować ostatecznie debata parlamentarna (dla której opinia Rady Ekonomicznej byłaby tylko punktem wyjścia). W ten sposób wybór stopy wzrostu byłby nie tylko aktem ekonomicznym, ale także politycznym, pociągającym za sobą określone przegrupowania partyjne (pierwsze trzy plany stanowiły przedmiot decyzji rządu, a debata

¹⁵ Histoire des faits économiques..., s. 552-553.

¹⁶ Pour un socialisme..., s. 206.

¹⁷ Ibidem, s. 215-216.

¹⁸ Pour un socialisme..., s. 208-209; Histoire des faits économiques..., s. 553-554.

parlamentarne nad czwartym miała charakter bardzo powierzchowny i cechował ją partykularyzm¹⁹.

7. Na podstawie planu globalnego powinien być opracowany program edukacji młodego pokolenia (w sensie kierunków kształcenia i proporcji ilościowych)²⁰.

H. Wykonanie planu i postulaty z tym związane

Planowanie indykatywne we Francji wywodzi Philip z idei planowania rzuconej w łonie Francuskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego w Algierze. Już wówczas zdano sobie sprawę z tego, że planowanie w powojennej Francji będzie konieczne z powodu zniszczeń wojennych i ubóstwa środków, ale jednocześnie wykluczono możliwość planowania imperatywnego, wobec niechęci opinii publicznej do restrykcji gospodarczych z czasów wojny (wprowadzonych przez reżym Vichy)²¹. Rozumie się oczywiście, że o przyjęciu zasady planowania indykatywnego decydowały też czynniki społeczne.

Rezultaty planowania indykatywnego we Francji ocenia Philip pozytywnie. Omawiając pierwsze trzy plany gospodarcze dostrzega trudności i zahamowania w ich realizacji, ale także fazy przyspieszenia wzrostu, w rezultacie czego uznaje, iż w zasadzie zostały one zrealizowane. Podkreśla, że gdy J. Monnet stał na czele Komisariatu Planowania, starał się przyciągnąć do współpracy ludzi solidnych, którzy następnie zasilili różne ministerstwa, gdzie stali się rzecznikami planowania²².

Philip chciałby jednak nadać planowaniu indykatywnemu postać bardziej efektywną czy nawet uzupełnić je pewnymi elementami planowania imperatywnego.

Przede wszystkim wskazuje na konieczność reorganizacji administracji. Powinna ona polegać na zwiększeniu władzy Komisariatu Planowania, aby jego decyzje miały charakter obligatoryjny dla

¹⁹ Pour un socialisme..., s. 207; Histoire des faits économiques..., s. 551-552, 554.

²⁰ Pour un socialisme..., s. 210.

²¹ Histoire des faits économiques..., s. 545-546.

²² Ibidem, s. 546-548, 555.

administracji centralnej, oraz na decentralizacji administracji, ułatwiającej wykonania planu w poszczególnych regionach²³.

Zdaniem Philipe, wielkie przedsiębiorstwa prywatne w zeszłym roku stosują się do planu, aby uniknąć niebezpiecznych fluktuacji; administracja państwowa może zresztą łatwiej na nie oddziaływać niż na przedsiębiorstwa drobne²⁴.

Te ostatnie znajdują się w ogromnej ilości, w związku z czym nie mogą być poddawane przeważnie i bezpośrednim naciskom organów planowania, lecz tylko środkom działania pośredniego, przede wszystkim o charakterze fiskalnym i kredytowym. Przedsiębiorstwom działającym zgodnie z planem powinny być przyznawane ulgi podatkowe (Philip uważa, że podatek nie może mieć charakteru neutralnego; powinien być środkiem polityki ekonomicznej, z czym się wiąże konieczność jego zróżnicowania). Również kredyt powinien być zróżnicowany. Przedsiębiorstwom czyniącym inwestycje zgodne z planem powinny być przyznawane największe kwoty kredytu i na najlepszych warunkach. Natomiast przedsiębiorstwa wyłamujące się z planu powinny być ograniczane w możliwościach korzystania z kredytu bądź nawet zupełnie ich pozbawiane²⁵.

Największe możliwości realizacji planu istnieją oczywiście w sektorze publicznym. Philip zwraca jednak uwagę, że przedsiębiorstwa znacjonalizowane mają zbyt wielką autonomię w stosunku do decyzji rządu, choć z drugiej strony, poddane są wielorekrotnym kontrolom finansowym, które ograniczają ich swobodę innowacyjną²⁶.

Ale sektorowi znacjonalizowanemu przypisuje Philip także zadania o charakterze globalnym. Sektor ten powinien oddziaływać na przedsiębiorstwa prywatne, aby podejmowały one decyzje zgodne z planem (prowadząc w stosunku do nich określoną politykę zakupu i sprzedaży). Philip wyraża nawet pogląd, że jeśli realizacja

²³ Ibidem, s. 555-556; *Pour un socialisme...*, s. 208-209.

²⁴ *Pour un socialisme...*, s. 204; *Histoire des faits économiques...*, s. 558.

²⁵ *Pour un socialisme...*, s. 204-205; *Histoire des faits économiques...*, s. 558-559.

²⁶ *Histoire des faits économiques...*, s. 556-557. Większy zakres autonomii przedsiębiorstw znacjonalizowanych postuluje Philip w *Les socialistes*: "Śłużby państwowe (services

planu natrafiałaby na przeszkody w sektorze prywatnym, to "[...] plan powinien się stać bardziej imperatywny i sektor publiczny powinien wpływać całym swoim ciężarem na całość gospodarki"²⁷. Zdaniem Philipa siła koordynacyjna sektora znacjonalizowanego nie została dotąd w pełni wykorzystana.

Wreszcie Philip sądzi, że realizacji planu mogłoby sprzyjać tworzenie przedsiębiorstw mieszanych (*société d'économie mixte*), opartych na kapitale prywatnym i publicznym²⁸.

I. Planowanie a demokracja

Produkcję w społeczeństwie socjalistycznym uznaje Philip za funkcję publiczną, realizowaną za pośrednictwem planu. Zarazem sądzi, że planowanie stanowiłoby zagrożenie dla demokracji, o ile miałoby charakter bezwzględnie imperatywny. Stąd postuluje równoległe rozwijanie planowania i demokracji (wyrażającej się w demokratycznej kontroli planu, w decentralizacji regionalnej i lokalnej, w skutecznej kontroli robotniczej i parlamentarnej i w tzw. autonomii funkcji istotnych, czyli autonomii sądownictwa, edukacji i informacji)²⁹.

III. Planowanie w krajach słabo rozwiniętych

Philip wychodzi z założenie, że w krajach słabo rozwiniętych jedynie państwo może tworzyć wstępne warunki rozwoju gospodarczego i organizować cały jego przebieg. Dlatego sądzi, że planowanie w tych krajach jest absolutną koniecznością³⁰.

nationaux) powinny być zresztą tworzone pod zarządem autonomicznym (en régies autonomes), z ich własnym budżetem i władzą decyzji, będąc poddane ogólnym regułom planu w takich samych formach i w takim samym stopniu jak przedsiębiorstwa prywatne" (s. 233).

²⁷ Pour un socialisme..., s. 205.

²⁸ Histoire des faits économiques..., s. 557-558.

²⁹ Pour un socialisme..., s. 205-206, 217-218.

³⁰ Les socialistes, s. 210-211.

Rozwój ekonomiczny tych krajów nie może być dziełem kapitału obcego, który troszczy się tylko o zyski bezpośrednie i dokonuje ich transferu do kraju macierzystego. Kapitały obce mogą być jednak wykorzystywane efektywnie, jeśli będą podporządkowane planowemu rozwojowi gospodarczemu kraju³¹.

Rozwój ten wymaga, aby dokonała się rewolucja agrarna (o ile istnieje wielka własność ziemską), w wyniku której chłopci (stanowiący w kraju zacofanym około 80% ludności) otrzymaliby ziemię i stopniowo byłiby wdrażani do bardziej nowoczesnych metod gospodarowania³².

Jest również konieczne, aby rozwój gospodarczy krajów trzeciego świata powiązany został z międzynarodową organizacją handlu. Powinno to oznaczać zagwarantowanie tym krajom rynków w krajach uprzemysłowionych i tworzenie międzynarodowych mieszanych towarzystw ekonomicznych. Rynki gwarantowane (sprzedaż po cenach gwarantowanych według pewnego systemu preferencji) pozwoliłyby krajom zacofanym uchronić się od strat wynikających z pogarszania się relacji wymiennych między nimi a krajami uprzemysłowionymi, jak również zbywać produkty rozwijanych przez nie przemysłów (dla których rynek wewnętrzny jest niedostateczny). Międzynarodowe mieszane towarzystwa ekonomiczne (*sociétés d'économie mixtes internationales*), łączące kapitały państwowe i prywatne, organizowałyby produkcję we wszystkich stadiach, od surowca do wytworzonego produktu³³.

Poza tym jednak jest konieczny transfer środków z krajów bogatych do krajów biednych. Ta pomoc powinna być stała (przy określonej stopie świadczeń krajów bogatych). A przyznawana powinna być krajom czyniącym rzeczywisty wysiłek na rzecz rozwoju gospodarczego, niezależnie od ich systemu politycznego. O formach pomocy dla danego kraju powinien rozstrzygać organ międzynarodowy, po zapoznaniu się z jego planem rozwoju gospodarczego³⁴.

³¹ Ibidem, s. 213.

³² Ibidem, s. 212.

³³ Ibidem, s. 213-216.

³⁴ Ibidem, s. 217.

W ten sposób Philip chciałby powiązać planowanie gospodarcze w krajach słabo rozwiniętych z pewną organizacją życia gospodarczego w skali międzynarodowej.

Plan w kraju słabo rozwiniętym - stwierdza Philip - początkowo jest nieadekwatny względem rzeczywistości z powodu braku rachunkowości i wykształconych służb statystycznych. Mimo to stanowi czynnik mobilizujący wysiłki gospodarcze kraju, pozwalające mu wyjść stopniowo ze stanu niedorozwoju. Dopiero po kolejnych niepowodzeniach, korektach i przystosowaniach, może on przedstawiać realną wartość, jeśli chodzi o ukierunkowanie sił produkcyjnych kraju³⁵.

IV. Ocena poglądów Philipa

Swoim poglądom na planowanie w systemie kapitalistycznym przypisuje Philip treści socjalistyczne. Nie jest to jednak zasadne, jeśli pojmować socjalizm w prawdziwym znaczeniu tego słowa. Nie wdając się tu w szersze rozważania na ten temat, należy stwierdzić, że koncepcja planowania przedstawiona przez Philipa nie ma charakteru socjalistycznego z dwóch przede wszystkim powodów. Po pierwsze, jest ona sprzęgnięta z ogólną ideą socjalizmu w specyficznym zupełnie sensie; idea ta wywiedziona została z pewnych wartości uznanych za uniwersalne (w kręgu kultury chrześcijańskiej), a nie z realnych konfliktów między kapitałem a pracą (dodajmy tu jeszcze, że interesy i dążenia klasy robotniczej uważa Philip za społecznie partykularne i wobec tego sądzi, że nie mogą one stanowić podstawy dla określenia socjalizmu). Po drugie, Philip nie ignorując znaczenia nacjonalizacji dla efektywności planowania, rozciąga ją jednak na stosunkowo niewielką część przedsiębiorstw kapitalistycznych, co sprawia, że w istocie jego koncepcja planowania odnosi się do gospodarki kapitalistycznej.

Trzeba też stwierdzić, że jest wiele przesady w opinii Philipa, iż menedżerowie korporacji sublimują motyw swojej dzia-

³⁵ Ibidem, s. 213.

lności (mają na względzie interes ogólny, a nie tylko realizowanie wysokiej stopy zysku) i że rewolucja naukowo-techniczna wymusza planowanie (choć niewątpliwie wielkie korporacje prowadzą politykę inwestycyjną w dłuższym horyzoncie czasu i poświęcają wiele uwagi badaniu rynku).

Ale poglądy Philipa na planowanie można też ocenić ze stanowiska ich przydatności dla praktyki planowania w systemie kapitalistycznym. Z tego punktu widzenia zasługują one na uwagę: zawierają niewątpliwie treści wzbogacające burżuazyjne koncepcje planowania. Wyrażają się one w postulatach powiązania planowania gospodarczego z aktywnością różnych grup społecznych i zawodowych - w miejscu pracy i w miejscu zamieszkania, z procesami decentralizacji funkcji administracyjnych i ekonomicznych, z pogłębieniem demokratyzacji życia politycznego. Interesująca jest też myśl Philipa, aby sektor znacjonalizowany stał się czynnikiem planowania w skali globalnej.

Wreszcie należy podkreślić, że głęboko humanistyczny jest postulat Philipa, aby w toku planowania gospodarczego kształtować taki model konsumpcyjny, który uwzględniłby w należyтым stopniu potrzeby społeczne, a nie tylko indywidualne.

Poglądy Philipa na planowanie w krajach słabo rozwiniętych wydają się być racjonalne, o ile abstrahować od kwestii nacjonalizacji kapitału zainwestowanego w tych krajach w czasach kolonialnych (kwestia ta przez Philipa nie została podjęta)³⁶.

³⁶ Philip pisze także o planowaniu w ZSRR, rozróżniając dwie fazy w jego rozwoju. Pierwsza przypada na okres 1930-1957. Jej charakterystyczną cechą było skrajne scentralizowanie decyzji ekonomicznych, prowadzące do powstania istotnych trudności w zakresie kooperacji między przedsiębiorstwami różnych branż przemysłowych. Druga faza datuje się od roku 1957, kiedy do planowania wprowadzone zostały pewne elementy decentralizacji, w związku z powołaniem sowнарchozów (opinię tę wyraził P h i l i p w *Histoire des faits économiques...* a więc w roku 1964).

Wiesław Piątkowski

ANDRÉ PHILIP'S VIEWS ON ECONOMIC PLANNING.
CONTRIBUTION TO CHARACTERIZATION OF VIEWS
OF CONTEMPORARY FRENCH SOCIALISTS

André Philip is an eminent representative of the contemporary French socialism. He devotes a great deal of his attention to problems of the planning in the capitalist society. Such planning is considered by him to be a factor of transformation of the capitalism in the socialist sense. But the socialism itself is of quite a specific significance for him - it is a socio-political system deriving its origins from some universal ethical values (within the sphere of the Christian culture), and not from conflicts between the capital and the labour, which were created in the historical process. Philip's theses that the planning should be linked with activities of different social and professional groups, with processes of decentralization and administrative and economic functions, and with democratization of the political life should be noted here.